

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ННІ лісового і садово-паркового господарства

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Завідувач кафедри
ландшафтної архітектури
та фітодизайну**

(назва кафедри)

Колесніченко О.В.

«___»_____ 2025 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему Кокедама та ошибана: техніка формування, видовий склад рослин і колористика

Спеціальність 206 – Садово-паркове господарство

(код і назва)

Гарант освітньої програми

к.с-г.н, доцент

(науковий ступінь та вчене звання)

Олеся ПИХАЛО

(підпис)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

професор, д. біол. наук

(науковий ступінь та вчене звання)

Олена КОЛЕСНІЧЕНКО

(підпис)

Виконала

Дарина ЯРОМЕНКО

(підпис)

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ННІ лісового і садово-паркового господарства**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

ландшафтної архітектури

та фітодизайну

д.б.н., професор _____ Колесніченко О.В.

_____ 2024 р.

З А В Д А Н Н Я

на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту

Яроменко Дарині Володимирівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність _____ 206 – Садово-паркове господарство

(код і назва)

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи Кокедама та ошибана: техніка формування, видовий склад рослин і колористика

затверджена наказом ректора НУБіП України від “11” листопада 2024 р. № 2020 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____ 02.05.2025

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи літературні джерела, інтернет-ресурси

Перелік питань, які потрібно розробити:

- вивчити історію та сучасні тенденції розвитку технологій виготовлення кокедами та ошибани;
- проаналізувати матеріали та інструменти, що використовують у процесі їх створення;
- розробити покрокові настанови щодо виготовлення композицій;
- дослідити можливості використання цих технік у різних умовах експлуатації.

Дата видачі завдання “ _____ ” _____ 20 ____ р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи _____ Олена КОЛЕСНІЧЕНКО

(підпис)

Завдання прийняла до виконання

_____ Дарина ЯРОМЕНКО

(підпис)

РЕФЕРАТ

Бакалаврська кваліфікаційна робота містить вступ, чотири розділи, висновки, таблицю, 20 рисунків, 41 найменування списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 58 сторінок.

Мета дослідження: вивчення та систематизація технік створення кокедами і ошибани, розробка рекомендацій щодо їх застосування у дизайні приватних садиб і інтер'єрів.

Завдання дослідження:

1. Вивчити історію та сучасні тенденції розвитку технологій виготовлення кокедами та ошибани;
2. Проаналізувати матеріали та інструменти, що використовують у процесі їх створення;
3. Розробити покрокові настанови щодо виготовлення таких композицій;
4. Дослідити можливості використання цих технік у різних умовах експлуатації.

Об'єкт дослідження: технології створення декоративних рослинних композицій методом кокедами та ошибани.

Предмет дослідження: інноваційні технології створення кокедами та ошибани, їх експонування у просторі житлових приміщень.

Методи дослідження: загальнонаукові (аналіз, синтез, спостереження, узагальнення), експериментальні (практичне виготовлення фітокомпозицій, фотодокументування для фіксації результатів).

Основні результати дослідження: розкрито значущість кокедами і ошибани для екологізації інтер'єрів та екстер'єрів приміщень різних типів; описано інноваційні технології їх формування; проаналізовано їхню естетичність; доведено, що інноваційні підходи до технологічних рішень формування кокедами та ошибани відкривають нові горизонти їх раціонального використання.

Практична значущість роботи полягає у тому, що запропоновані нові технологічні рішення створення декоративних рослинних композицій методом кокедами та ошибани можуть бути використані для створення унікальних декоративних об'єктів, що підвищують естетичну цінність садиб, квартир і офісів, сприяють популяризації екологічних методів озеленення просторів.

Ключові слова: кокедама, ошибана, вабі-сабі, цифрова ошибана, мікро-ошибана.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОКЕДАМИ ТА ОШИБАНИ: ТЕХНОЛОГІЇ, МАТЕРІАЛИ, АКСЕСУАРИ	11
1.1. Технології створення кокедами та ошибани в країнах Сходу	11
1.2. Технології створення кокедами та ошибани в країнах Заходу	13
1.3. Сучасні тенденції у формуванні кокедами та ошибани	17
РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	21
2.1. Видовий склад рослин, придатних для формування кокедам та ошибан в умовах захищеного ґрунту	21
2.2. Видовий склад рослин, придатних для формування кокедам та ошибан в умовах відкритого ґрунту	29
2.3. Методи формування ошибан та кокедам	34
РОЗДІЛ 3. КЛАСИФІКАЦІЯ КОКЕДАМИ ТА ОШИБАНИ	39
3.1. Класифікація кокедами та ошибани за розміром та видовим складом	39
3.2. Класифікація кокедами за колористикою та декоративною цінністю	43
3.3. Класифікація кокедами та ошибани за формою росту рослин	46
РОЗДІЛ 4. ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ ТА ЕКСПОНУВАННЯ КОКЕДАМ І ОШИБАН	49
4.1. Технологія створення кокедами	49
4.2. Технологія створення ошибани	53
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ все більше звертає увагу на природні матеріали та екологічні технології у створенні декоративних рослинних композицій. Технології створення кокедами та ошибани набувають все більшої популярності серед садівників, дизайнерів і любителів озеленення, оскільки вони поєднують естетику з природністю, дають можливість створити живі арт-об'єкти для прикрашання інтер'єрів і присадибних ділянок.

Кокедама – це японська техніка оформлення кореневої системи рослини у моховий шар, обгорнутий мотузкою, що утворює кулю. Цей метод дозволяє рослині дихати, зберігаючи вологу, водночас створюючи унікальну декоративну форму, що підкреслює природну красу рослин. Ошибана (пресована флористика) – техніка декоративного оформлення фітокартин, за якої використовують пласкі фрагменти засушених рослин, природних матеріалів, що дає змогу органічно поєднати рослини з навколишнім середовищем.

Раціональне застосування цих технологій вимагає поєднання фундаментальних знань з ботаніки та фізіології рослин із навичками художнього оформлення картин і композицій з правильним добором матеріалів, а також художнього смаку. Використання кокедами і ошибани дозволяє не лише урізноманітнити зелений простір, а й створити екологічно чисті композиції, які мають терапевтичний ефект та сприяють психологічному розвантаженню спостерігача.

Мета дослідження: вивчення та систематизація технік створення кокедами і ошибани, розробка рекомендацій щодо їх застосування у дизайні приватних садиб і інтер'єрів.

Завдання дослідження:

1. Вивчити історію та сучасні тенденції розвитку технологій виготовлення кокедами та ошибани;
2. Проаналізувати матеріали та інструменти, що використовують у процесі їх створення;

3. Розробити покрокові настанови щодо виготовлення таких композицій;

4. Дослідити можливості використання цих технік у різних умовах експлуатації.

Об'єкт дослідження: технології створення декоративних рослинних композицій методом кокедами та ошибани.

Предмет дослідження: інноваційні технології створення кокедами та ошибани, їх експонування у просторі житлових приміщень.

Проведені дослідження спряють упровадженню нових бізнес-ідей та технологічних рішень створення декоративних рослинних композицій методом кокедами та ошибани, виявляють їх потенціал у створенні унікальних декоративних об'єктів, які підвищуватимуть естетичну цінність садиб, квартир і офісів, сприяють популяризації екологічних методів озеленення просторів.

Бакалаврська кваліфікаційна робота складається із пояснювальної записки та представлених до захисту авторських робіт. Основний текст пояснювальної записки викладений на 59 сторінках і містить вступ, чотири розділи, висновки, таблицю, 20 рисунків, опрацьовано 41 літературне джерело.

РОЗДІЛ 1.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОКЕДАМИ ТА ОШИБАНИ: ТЕХНОЛОГІЇ, МАТЕРІАЛИ, АКСЕСУАРИ

1.1. Технології створення кокедами та ошибани в країнах Сходу

Вміння оформлення рослин в країнах Азії викликає подив своєю незвичайністю та витонченістю. У східних країнах, а саме в Японії, мистецтва оформлення рослин мають багатовікові традиції.

Найяскравіші приклади даного мистецтва – це ошибана (виготовлення різноманітних картин із висушених рослин) та кокедама (вирощування рослини, не використовуючи контейнер) [1].

Кокедама (з японської «куля з моху») – це форма бонсай, особлива техніка вирощування рослин, що виникла в Японії. Особливість її в тому, що корені рослин в даній композиції розміщують в земляній кулі, обгорнутої мохом або кокосовим волокном, що дає можливість утримувати вологу всередині. Завдяки цьому композицію можна підвішувати або поставити на декоративній підставці, не використовуючи горщик [2].

Кокедама має глибоке коріння в культурі країн Східної Азії, зокрема у філософії вабі-сабі (японська філософія життя здорового глузду, «вабі» – природній, «сабі» – простота), що підкреслює увагу на красі простоти та недосконалості.

Кокедама виникла в Японії у період Едо (1603-1868), коли значного поширення набуло мистецтво бонсай. Спочатку садівники формували бонсай у горщиках, але з часом почали шукати більш природній спосіб представлення рослин. Відтак з'явилася ідея поміщення рослини не в контейнер, а саме в кулясту земляну грудку, обгорнуту мохом.

Рис. 1.1. Традиційна японська кокедама [3]

Саме ця техніка стала альтернативою бонсай для тих людей, котрі не мали змоги дозволити собі коштовні горщики або кашпо.

У ХХ столітті кокедама почала привертати увагу дизайнерів та флористів в інших східних країнах, а саме в Південній Кореї та Китаї [4].

Ошибана (з японської «пресована квітка») – це давнє традиційне японське мистецтво, яке полягає у створенні картин і зображень з висушених елементів різноманітних рослин, а саме: квітів, листків, трав, пелюсток та гілочок.

Історія ошибани бере свій початок в ХVІ столітті у Японії, в період, коли активно розвивалась культура, естетичне сприйняття природи завдяки мистецтву та каліграфії.

Одними із перших ошибану використовували самураї як спосіб оздоблення своїх листів, особистих щоденників та сувоїв (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Ошибана [5]

Рослинні елементи символізували цінність моменту краси та гармонії з природою. Через певний проміжок часу це заняття поширилось серед представників аристократії та набрало високої затребуваності як форма мистецтва та філософське споглядання краси, яка поєднувала естетику з медитативним спогляданням [6].

Процес створення ошибани включає декілька важливих етапів. Перш за все добирають листки, квіти або ж інші рослинні матеріали різної форми, текстури та кольору. Найпоширенішими у використанні є гортензії, фіалки, листки клена та папороті. Далі розпочинається процес сушіння рослин під пресом між паперовими аркушами. Далі висушений рослинний матеріал викладається на фон (найчастіше це акварельний папір) за художнім задумом. Потім всі елементи обережно приклеюють на прозорий клей. Завершену роботу розміщують під скло в рамку або ламінують для збереження текстури [7].

1.2. Технології створення кокедама та ошибани в країнах Заходу

Ошибана та кокедама – традиційне японське мистецтво, яке поєднує у собі красу, природність, естетику та філософію. Але згодом воно поширилось і за

межами Японії, набуло розвитку у західних країнах. Американські та європейські митці й дизайнери адаптували класичні техніки, доповнивши їх сучасними матеріалами, технологіями та дизайнерськими підходами [8].

У Північній Америці та країнах Заходу кокедама стала популярною як елемент новітнього декору, зокрема в урбаністичних інтер'єрах та екодизайні. У цілому, техніка створення кокедами зберігає японські традиційні принципи, але має й певні специфічні зміни, викликані доступністю матеріалів, кліматичних умов та дизайнерських уподобань.

У західних країнах кокедама зазнала модернізації в способах представлення та застосуванні матеріалів, де новітні тенденції поєднують традиції з сучасними дизайнерськими рішеннями та екологічними технологіями.

Субстрат:

Флористи Заходу заміняють традиційну японську глину акадама на доступніші матеріали, такі як торф, кокосове волокно, перліт або вермикуліт. Такі матеріали вирізняються високою вологоємністю, легкістю, адаптовані для кімнатних умов.

Мох:

Автентичний японський мох важко знайти поза межами Японії, тож для оформлення композиції його замінюють на доступніші варіанти. Зазвичай використовують декоративний іспанський мох (*Tillandsia usneoides* (L.)) або сфагнум. Це додає композиціям текстурності та декоративності.

Закріплення рослин:

Нитки в кокедамах замінюють на інші різні декоративні матеріали, такі як льон, флористичний дріт, шпагат та кольорові шнури, завдяки цьому можливо краще вписати в стилістику інтер'єру.

Способи експозиції:

Окрім традиційного горизонтального способу, розміщення на тарілці або на підставці, поширилися сучасні рішення, а саме: вертикальні підвіски, стельові мобілі, мохові панно, підвісні групові композиції (рис. 1.3). Такі елементи

перетворюють композицію з рослини в самобутній арт-об'єкт для доповнення та прикрашення житлових просторів [9].

Рис. 1.3. Кокедама в західному стилі [10]

Ошибана – давнє традиційне японське мистецтво створення картин за допомогою пресованих висушених частин рослин (листки, пелюстки, квіти, гілочки). У культурі Японії це більше, аніж декоративна техніка: це форма мистецтва, яке об'єднує в собі філософське сприйняття краси природи, спостережливість і природність. З часом ошибана поширилась за межами Японії західними країнами.

Цікавість до ошибани в західних країнах зростала упродовж другої половини ХХ століття. Популяризація японської культури, розвиток флористичного дизайну та глобалізація стали поштовхом для цього. Техніку ошибани почали вивчати у флористичних школах, художніх академіях та у колах

екологічного мистецтва. У Великій Британії та США почали з'являтися клуби любителів ошибани, проводилися виставки, конкурси та майстер-класи [11]. На Заході митці значно розширили палітру засобів та матеріалів створення ошибани (рис. 1.4). Популярною стає цифрова ошибана – створення зображень за допомогою цифрового колажування та відсканованих рослин [12].

Рис. 1.4. Ошибана в західному стилі [13]

На заміну класичному рисовому паперу використовують пергамент, акварельний картон, тканини, прозорі акрилові листи та синтетичні полотна. Класичне приклеювання замінили застосуванням спреїв-консерваторів, УФ-клеїв та силіконового гелю. Рослини попередньо обробляють спеціальними

розчинами або гліцерином для того, аби був стабільний колір. Часто ошибану поєднують із графікою, фотографією, живописом, що дозволяє створювати багат шарові арт-об'єкти.

Табл. 1.1(Розробка автора)

Порівняння ошибани в східних та західних країнах

Ознака	Схід	Західна адаптація
Матеріали	Мінімалістичні, природні	Декоративні, різноманітні
Техніка	Ручне, природне сушіння	Машинна, швидка обробка
Призначення	Гармонія	Дизайн, продаж
Філософія	Природна, медитативна	Комерційна, декоративна

У західних країнах ошибану інтерпретують як екологічне мистецтво «eco-art» і використовують для дизайну інтер'єрів, освітніх проєктах (арттерапія, ботаніка та флористика), створення сувенірів та елементів декору.

1.3. Сучасні тенденції у формуванні кокедами та ошибани

Ошибана та кокедама, як витончені напрями японського традиційного мистецтва, базуються на прагненні вберегти красу природи у статичних формах та на глибокій повазі до неї.

У XXI столітті ці техніки мистецтва зазнали нового витoku розвитку: від класичних форм, підходів і технік до новітніх напрямів арт-дизайну, екологічної естетики і практик із терапевтичним ефектом.

Через поєднання з новітніми технологіями, тенденціями сталого розвитку та сучасними матеріалами, ошибана та кокедама вийшли за межі східного традиційного контексту і стали інструментами обміну між культурами [14]. Сучасні майстри все більше експериментують з геометрією кокедами, створюють її нові форми у вигляді різних фігур: кубів, пірамід, овалів або асиметричних конструкцій. Такі композиції виконують як естетичну функцію,

так і практичну, а саме: сприяють покращенню якості повітря в приміщенні і стають органічною частиною інтер'єрного озеленення (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Кокедама конусоподібної форми [15]

У сучасному середовищі великого міста кокедама стала стильною альтернативою звичайним кімнатним рослинам. Її активно використовують у вертикальному озелененні: настінні живі композиції, мохові панелі, мініатюрні «повітряні сади» та підвісні декоративні композиції прикрашають внутрішні простори будівель. Такі елементи доцільно інтегруються в дизайн інтер'єру

дому, кав'ярень, арт-галерей та офісів. Вони не тільки слугують прикрасою простору, а й сприяють створенню затишної атмосфери та релаксу [16].

На сьогодні ошибана виходить за межі стандартного формату та швидко розвивається у цифровому просторі. Висушені елементи рослин оцифровуються за допомогою сканерів або макрофотографії, відредаговують у спеціальних графічних програмах, де створюють цифрові арт-композиції.

Сучасні художники використовують ультрафіолетовий друк, щоб перенести зображення на скло, полотно або дерево і поєднують графічне мистецтво з природними формами. У сучасних галереях та виставках все частіше презентують VR-ошибану – віртуальні арт-інсталяції, що створювалися на основі реальних рослин, які можливо переглядати у 3D-просторі за допомогою окулярів віртуальної реальності.

Художники західних країн активно розширюють межі ошибани та експериментують з матеріалами і техніками. За основу композицій можуть виступати авторський папір, нитки, різноманітні текстильні матеріали (льон, бавовна, шовк), пряжа та дерев'яні пластини.

З'явився також новий напрямок мікро-ошибани – це виготовлення мініатюрних флористичних прикрас, кулонів або сережок із природніх висушених фрагментів, що частіше за все розміщуються у смолі або позолочених рамках (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Мікро-ошибана [17].

Ошибану також поєднують із традиційними образотворчими засобами, такими як: акварелі, туш, вишивка, каліграфія, графічні відбитки та фотографії.

У деяких країнах Європи ошибана все частіше використовується у соціальних і психологічних практиках. Як засіб арт-терапії ошибану застосовують у закладах освіти, творчих студіях та центрах реабілітації. Процес створення композиції допомагає розвивати уважність та знижує стрес.

РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Видовий склад рослин, придатних для формування кокедам та ошибан в умовах захищеного ґрунту

Декоративне рослинництво нашого часу все більше поєднується з традиціями та новітніми технологіями для створення сучасних технологій. Серед таких напрямів особливу увагу привертають японські мистецтва – кокедама (вирощування рослин у мохових кулях) та ошибана (створення картин з пресованих висушених частин рослин). Для їх виготовлення важливо правильно добирати рослини, що мають відповідні фізіологічні, морфологічні та декоративні властивості.

Значну роль у даному процесі відіграє захищений ґрунт. Це штучне середовище, яке забезпечує контрольовані умови для росту рослин, а саме стабільні температуру, вологість та захист від зовнішніх впливів. Це дозволяє вирощувати широкий асортимент екзотичних рослин.

Умови захищеного ґрунту – спеціально створені середовища (парники, теплиці, оранжереї) із контрольованими параметрами. Захист тропічних і субтропічних рослин від несприятливих чинників зовнішнього середовища (дощу, вітру, холоду та прямих сонячних променів) забезпечують оптимальні умови для їхнього росту, що є принципово важливим для вирощування рослин, які використовуються у флористичних техніках, зокрема у формуванні ошибани та кокедами.

У спорудах захищеного ґрунту є можливість підтримувати стабільну температуру, незалежно від погодних умов. Збереження температури упродовж цілого року в межах +15 - +25 °C є достатнім для культивування більшості тропічних і субтропічних декоративних рослин. У холодний період року

застосовуються певні системи обігріву, а влітку вентиляція або затінення, щоб запобігти перегріванню.

За допомогою автоматичних зрошувальних систем (крапельне зрошення, дощування та мікротуман) забезпечується необхідний рівень вологості як для субстрату, так і для повітря. Завдяки цьому можна точно регулювати вологість відповідно до потреб кожної рослини, що є дуже важливим для папоротей, мохів, тропічних рослин та вологолюбних видів.

Освітлення в теплицях формується за рахунок природного світла (через прозорі покриття з плівки або скла) та завдяки додатковому штучному освітленню (фітолампи). Завдяки цьому рослини можна вирощувати з різною світлолюбністю і продовжувати вегетаційний період у зимовий час.

В умовах захищеного ґрунту рослини вирощують в підготовлених ґрунтових сумішах, що відповідають їхнім біологічним потребам. До складу таких субстратів входить перліт, торф, кокосове волокно, вермикуліт, акадама та мох сфагнум. Субстрати переважно стерилізують або ж знезаражують, що дає мінімальний ризик зараження хворобами чи шкідниками. Через стабільний мікроклімат рослини майже не зазнають сезонних стресів, таким чином можуть розвиватися практично безперервно. Це особливо цінно для отримання свіжих рослинних матеріалів для створення ошибан у будь-яку пору року [18].

Для створення кокедами використовують тіньовитривалі, вологолюбні, декоративно-листяні та декоративно-квітучі види рослин, які мають мичкувату кореневу систему та зберігають привабливість протягом тривалого часу за оптимальних мікрокліматичних умов.

Основні види рослин, які придатні для виготовлення кокедами в умовах захищеного ґрунту:

1. Папороті (*Polypodiopsida*)

Найбільш класичний вибір для кокедами, враховуючи пристосованість цих видів рослин до умов із підвищеними показниками відносної вологості повітря та помірного освітлення.

Нефролепіс піднесений (*Nephrolepis exaltata* (L.) Schott) – багаторічна трав'яниста рослина, відома своїми ажурними витонченими ваями (рис. 2.1). Ваї насичено-зеленого кольору завдовжки до 60 см. Невибаглива рослина, швидко пристосовується до домашніх умов утримання, не викликає алергічних реакцій [19].

Рис. 2.1. Нефролепіс піднесений (*Nephrolepis exaltata* (L.) Schott) [19]

Аспленіум гніздовий – *Asplenium nidus* L. Утворює розетку з яскраво-зелених вай 60-80 см завдовжки і 8-15 см завширшки (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Аспленіум гніздовий – *Asplenium nidus* L. [20]

2. Мохи (*Bryophyta*)

Мох використовується не тільки як зовнішнє покриття кулі, а й як жива декоративна оболонка, яка утримує вологу, саме в теплицях легко підтримати умови, сприятливі для його розвитку.

Сфагнум болотний (*Sphagnum palustre* L.) – вид моху родини сфагнові (*Sphagnaceae*). Має редуковане галузисте стебло висотою до 15 см. Використовують як оболонку для ґрунтової кулі кокедами (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Сфагнум болотний *Sphagnum palustre* L. [21]

3. Орхідні (*Orchidaceae*)

Окремі види епіфітних орхідей пристосовують до безгорщечкових композицій у вологих мікрокліматах.

Фаленопсис чарівний (*Phalaenopsis amabilis* (L.) Blume) є найпопулярнішим та одним із найневибагливіших представників цієї родини (рис. 2.4). Має тривалий період цвітіння, що дозволяє насолоджуватись їх виглядом протягом досить довгого часу [22].

Рис. 2.4. Фаленопсис чарівний (*Phalaenopsis amabilis* (L.) Blume) [22]

4. Ароїдні (*Araceae*)

Завдяки декоративним листкам та витривалості ці види є популярними у композиціях кокедам.

Епіпремнум ауреум (*Epipremnum aureum* (L.) G.S.Bunting) – кімнатна рослина, відома своєю привабливою зовнішністю та високою витривалістю. Великі серцеподібні листки вирізняються яскравим золотисто-зеленим забарвленням із хаотичними жовтими смужками та плямами, що надають їм мозаїчного вигляду (рис. 2.5). Завдяки насиченим кольорам, епіпремнум стає яскравим акцентом у будь-якому інтер'єрі, наповнюючи простір свіжістю й легкістю [23].

Рис. 2.5. Епіпремнум ауреум (*Epipremnum aureum* (L.) G.S.Bunting) [23].

5. Мініатюрні трав'янисті рослини

Такі види придатні для створення ніжних і делікатних кокедам у настільних композиціях.

Хлорофітум (*Chlorophytum* (L.))- популярна декоративна кімнатна рослина, відома своєю невибагливістю та здатністю очищати повітря (рис. 2.6.)

Хлорофітум має вузькі видовжені листки, які формують пишну, розкидисту розетку. Забарвлення листків може бути однотонно-зеленим і строкатим з білими або жовтуватими смужками [24].

Рис. 2.6. Хлорофітум (*Chlorophytum* (L.)) [24].

6. Сукуленти та кактуси

Ці види рослин менш традиційні для кокедами, у спеціалізованих сухих теплицях або при зниженій вологості використовують декоративні товстолист яйцеподібний (*Crassula ovata* (Mill.) Druce), ечеверія – (*Echeveria*), гавортія – (*Haworthia*).

Завдяки перевагам тепличного вирощування, а саме: керований мікроклімат, захист від шкідників, стабільний полив та освітлення можливе вирощування екзотичних рослин, що стає ідеальною базою для процесів постійного комерційного виготовлення кокедами – для квіткового дизайну, оформлення інтер'єрів та арт-композицій.

Ошибана – давнє японське мистецтво створення художніх композицій із пресованих висушених частин рослин (квіти, пелюстки, листки, трави, мохи, тощо). Для реалізації цієї техніки важливим є добір рослин із виразними естетичними властивостями – чіткою формою, привабливою текстурою, природною прозорістю тканин або інтенсивним їх забарвленням. Щоб отримати

якісний матеріал застосовують вирощування рослин в умовах захищеного ґрунту, що дозволяє не лише подовжити вегетаційний період, а й забезпечити стабільні умови для розвитку вибагливих декоративних видів. Завдяки цьому флорист отримує можливість працювати з рослинами незалежно від сезону, зберігаючи високу якість і різноманіття художніх матеріалів для ошибани [25].

Під час добору рослин для техніки ошибана важливо враховувати ряд специфічних морфологічних та фізіологічних характеристик, що забезпечують естетичність та довговічність композицій. Серед ключових критеріїв відбору:

- яскраве або контрастне природне забарвлення елементів;
- здатність до збереження кольору й форми після зневоднення;
- тонка текстура, що швидко висушується та не деформується;
- невелика товщина тканин, що забезпечує рівномірне пресування;
- чіткий, виразний контур пелюсток або листя.

Квітучі одно- та багаторічні рослини є основою для створення центральних елементів флористичних картин:

Фіалка (*Viola*) – дрібні, барвисті квіти ідеально пресуються.

Мак (*Papaver*) – ніжні пелюстки мають соковиті кольори.

Лобелія (*Lobelia*) – компактні сині, фіолетові чи білі квіти.

Календула (*Calendula officinalis*) – добре тримає форму і колір.

Декоративнолистяні рослини використовують як фонові або структурні елементи композиції:

Колеус (*Coleus*) – має строкате барвисте листя, що ефектно виглядає після висушування.

Гейхера (*Heuchera*) – ажурні листки з унікальними відтінками бордо, сріблястого, зеленого.

Пеларгонія (*Pelargonium*) – м'які ворсисті листки з ароматом [26].

Використання теплиць та інших споруд захищеного ґрунту має досить важливе прикладне значення для флористичного мистецтва, а саме виготовлення

композицій в техніці ошибани та інших різних технік роботи з висушеними рослинними матеріалами.

Завдяки контрольованому мікроклімату у теплицях з'являється можливість:

- отримувати декоративну сировину високої якості, адже рослини вирощуються в ідеальних умовах, які сприяють формуванню яскравого забарвлення, чіткої структури листків, пелюсток;

- забезпечувати цілорічну доступність матеріалу – незалежність від сезону дозволяє працювати з різними видами у будь-який час року;

- гарантувати стабільність кольору, форми й аромату – контроль вологості, температури та освітлення знижує ризик стресових умов, які можуть негативно впливати на естетичні властивості рослин;

- експериментувати з новими видами та гібридами – умови захищеного ґрунту дозволяють вирощувати вибагливі або нетипові для регіону культури, розширюючи видовий склад рослин для художньої роботи.

Саме тепличне вирощування рослин стає не лише засобом підтримання естетичної якості, а й потужним інструментом для розвитку флористичної творчості, освіти та малих бізнесів у сфері природного дизайну [27].

2.2. Видовий склад рослин, придатних для формування кокедам та ошибан в умовах відкритого ґрунту

За результатами опрацювання джерельної бази виявлено, що кокедами, здебільшого, формують за використання тропічних і субтропічних рослин для експонування в інтер'єрах приміщень, різних за функціональним призначенням. На нашу думку, розробка технологій створення та експонування кокедам з видів рослин незахищеного ґрунту є інноваційним рішенням. Умови відкритого ґрунту – це сукупність агротехнічних та природних факторів, які впливають на ріст, розвиток і декоративність рослин за межею захищених споруд.

Вирощування рослин в таких умовах передбачає прямий вплив клімату погоди й типу ґрунту на рослину.

Для успішного вирощування рослин і формування кокедами у відкритому ґрунті важливо звертати увагу на кліматичні умови, захист від прямих сонячних променів, доступ до вологи і підбір стійких до відкритого середовища декоративних рослин [28]. На відміну від тепличного середовища, відкритий ґрунт характеризується значними коливаннями температур, освітлення та вологості, що впливають на стан рослин та субстратної кулі. Тому кокедами потрібно формувати з рослин, які здатні до адаптації в умовах природного клімату.

Важливо забезпечити постійну високу декоративність рослин, навіть при зниженні температурного режиму. Враховуючи, що структура мохової кулі обмежує доступ рослини до вологи, види, які експонуватимуть як кокедами у незахищеному середовищі, мають бути стійкими до короткочасної посухи, здатними адаптуватися до обмеженого об'єму субстрату та потребувати мінімальної кількості поживних речовин [29].

Видовий склад рослин для кокедам у відкритому ґрунті:

- Гейхера "Forever Purple" (*Heuchera* «Forever Purple») – декоративні сорти з пурпуровим, сріблястим або крапчастими листками.
- Ліріопе мускарі (*Liriope muscari* (Decne.) L.H.Bailey) – декоративна трава з м'ясистим листками і естетичними квітками.
- Горлянка повзуча (*Ajuga reptans* (L.)) – швидко поширюється по поверхні, формує щільний зелений покрив.
- Первоцвіт (*Primula*) – ранньовесняне цвітіння, ідеальні для напівзатінених місць.
- Очиток (*Sedum*) – низькорослі сукуленти, які зберігають форму навіть за відсутності вологи.
- Ломикамін з зернистий (*Saxifraga granulata* (L.)) – формують компактні розетки, гарно поєднуються з мохами.

- Фіалка запашна (*Viola odorata* (L.)) – мініатюрні фіолетові квіти з приємним ароматом.

Переваги вирощування кокедам у відкритому середовищі:

1. Кокедами органічно поєднуються з природними елементами саду, особливо у стилізованих японських або екологічних композиціях. Їхній природний вигляд підсилює відчуття гармонії та спокою в докільлі.

2. Кокедама дає змогу створювати композиції з різноманітними текстурами, забарвленнями та формами рослин. Це відкриває широкі можливості для індивідуального оформлення ділянки чи зеленої зони.

3. За умови правильного добору рослин кокедами є маловибагливими, тому що мохові кулі добре утримують вологу, а рослини потребують мінімального підживлення завдяки повільному росту та адаптації до обмеженого об'єму субстрату.

4. Кокедами легко переміщати, змінюючи акценти в ландшафтній композиції. Це дозволяє оперативно оновлювати декоративні елементи без капітального втручання у дизайн саду.

5. Вирощування рослин без пластикових горщиків сприяє зниженню використання штучних матеріалів, роблячи озеленення більш сталим і природним [30].

Кокедама – це не лише витвір флористичного мистецтва, а ще й практичний інструмент для оригінального озеленення відкритих просторів. Використання у цій техніці стійких до зовнішніх факторів багаторічних та декоративно-листяних рослин відкриває широкі можливості для творчості. Правильний вибір рослин, відповідність мікроклімату, регулярний, але нескладний догляд – забезпечує успішне вирощування кокедам у відкритому ґрунті, що робить цю техніку доступною для професійних ландшафтних дизайнерів та для початківців.

Мистецтво ошибани поєднує ботаніку та естетику, зберігаючи природну красу рослин у статичній формі. Сучасна композиція застосовується в

декоративному мистецтві, оформленні листівок, інтер'єрів, панно, сувенірів тощо. Одним з доступних джерел рослинного матеріалу для ошибани є вирощування у відкритому ґрунті. Це забезпечує різноманіття видів, стабільну якість і мінімізацію витрат на придбання квітів із теплиць або флористичних магазинів.

Для ефективного використання рослин в ошибані вони повинні відповідати низці важливих критеріїв, які забезпечують збереження їх декоративних властивостей після висушування.

Інтенсивне природне забарвлення – перевага надається виразним кольорам (фіолетовим, синім, жовтим, білим або рожевим), які не втрачають насиченості після висушування. Такі кольори дозволяють створювати композиції з високою естетичною виразністю.

Тонка та делікатна текстура – тонкі пелюстки й листки швидко висихають і добре зберігають форму під пресом, не потребує додаткової обробки.

Міцна структура тканин – рослинний матеріал повинен бути достатньо пружним, щоб уникнути розсипання, ламкості чи утрати форми під час сушіння та оформлення композиції.

Стабільність декоративного вигляду – важливим є те, щоб після висушування рослини зберігали свій природний колір, форму та текстуру, не темніли, не скручувались та не втрачали цілісність.

Легкість у вирощуванні у відкритому ґрунті – ідеальними є види, які добре пристосовуються до кліматичних умов регіону, не потребують складного догляду, стійкі до хвороб і здатні давати хороший матеріал упродовж усього вегетаційного періоду.

Компактні розміри – зручні у збиранні та пресуванні, особливо для створення мініатюрних композицій.

Виходячи з цього, правильний добір рослин для ошибани – це поєднання естетичних характеристик і практичних якостей, які забезпечують високу якість створення художніх композицій [31].

Квітучі одно- та багаторічники є базовим компонентом для створення флористичних композицій у техніці ошибана. Їхня популярність зумовлена яскравими кольорами, різноманіттям форм та здатністю зберігати декоративні властивості після сушіння.

Пелюстки таких рослин добре витримують пресування, не втрачають кольору та не деформуються:

Чорнобривці (*Tagetes*) – одна з найпоширеніших культур, яку цінують за багатство теплих кольорів (жовтого, оранжевого, бурштинового) та виняткову стійкість до втрати забарвлення. Ідеально підходить для створення акцентів у композиціях.

Волошка синя (*Centaurea cyanus* L.) – волошка з насичено-синім, фіолетовим або рожевим кольором є незамінною при створенні контрасту. Стійке забарвлення її квіток зберігається навіть після тривалого сушіння.

Цинія елегантна (*Zinnia elegans* Jacq.) – квіти мають щільну будову, пелюстки добре тримають форму під пресом. Широкий спектр кольорів робить їх універсальним матеріалом і для центральних елементів і для обрамлення.

Календула лікарська (*Calendula officinalis* L.) – має яскраво-помаранчеві або жовті пелюстки, що добре зберігаються після сушіння. Завдяки щільній структурі пелюсток календула широко використовується для заповнення фону та виділення центральних елементів.

Маргаритка багаторічна (*Bellis perennis* L.) – компактні квіти з ніжними пелюстками, які добре зберігають колір і структуру, використовуються як додаткові елементи у фонових або симетричних композиціях.

Гайлардія (*Gaillardia*) – великі яскраві квіти з червоно-жовтим забарвленням створюють виразні елементи в центрі композиції, зберігаючи свою привабливість після висушування.

Деревій звичайний (*Achillea millefolium* L.) – суцвіття у формі щільних парасольок мають гарну стійкість до висихання та не розсипаються з часом.

Завдяки своїй компактності й фактурності деревій часто використовують для заповнення простору між яскравими елементами композиції.

Трясунка велика (*Briza maxima* L.) – декоративні суцвіття, що нагадують сережки, створюють ефект руху та природної легкості, гармонійно поєднуються з іншими рослинами завдяки делікатній структурі [32].

Ошибана, як мистецтво натхнення природою, потребує використання ретельно підбраного рослинного матеріалу, який відповідає естетичним та технологічним вимогам. В умовах відкритого ґрунту можливо вирощувати широкий спектр квітучих, декоративно-листяних, ароматичних і злакових рослин, які час зберігають декоративність після сушіння. Особливу цінність мають невибагливі до умов вирощування види з чіткою формою квіток і листків, насиченим забарвленням, міцною їх текстурою. Такий підхід не лише робить заготівлю більш доступною, а й відкриває нові можливості для створення унікальних авторських композицій у стилі ошибана.

2.3. Методи формування ошибан та кокедам

Основні етапи створення кокедами:

1. Добір рослин.

Одним із ключових чинників успішного створення кокедами є правильний добір рослин, які повинні мати компактну форму, помірний або повільний ріст, мичкувату кореневу систему, яка добре адаптується до обмеженого простору мохової кулі. Важливо, щоб рослини були пристосовані до вологого середовища, яке утворюється внаслідок обгортання коріння мохом.

Найбільш популярними видами для формування кокедами є:

Папороті (*Nephrolepis*, *Asplenium*) – одні з найпоширеніших рослин у кокедами завдяки їхній декоративності, вологолюбності. Вони додають об'єму та м'якості композиції.

Плющі (*Hedera helix* L.) – витривалі, з гнучкими пагонами, які добре адаптуються до різних умов і надають кокедамі динамічної форми завдяки ампельному зростанню.

Фікуси (*Ficus pumila* L., *Ficus ginseng* L.) – мініатюрні сорти з декоративним листям або химерною формою стовбура, як у *Ficus ginseng* L. підходять для створення вишуканих композицій [33]

Таким чином, добір рослин відкриває широкі можливості для творчості – від ніжних, природних композицій до яскравих інтер’єрних акцентів.

2. Підготовка ґрунтового субстрату

У традиційній японській практиці для цього використовують акадаму – спеціально оброблену глинисту землю, яка має ідеальні властивості для формування щільної кулі навколо кореневої системи. Для приготування субстрату, придатного для формування кокедами, використовують суміш із двох частин універсального ґрунту для кімнатних рослин, який слугує живильною основою, однієї частини меленої або порошкоподібної природної глини для створення щільної структури та однієї частини торфу, перегною або кокосового субстрату, що покращують вологоутримання й повітропроникність. За потреби до складу додають перліт або вермикуліт, це сприяє полегшенню суміші та запобігає її ущільненню.

3. Формування основи (ґрунтової кулі)

Субстрат зволожуєть до потрібної консистенції, після чого навколо кореневої системи рослини формують щільну кулю. Діаметр кулі залежить від розміру обраної рослини та зазвичай становить 10–15 см. Важливо, щоб коріння було рівномірно розподілене всередині.

4. Обгортання мохом

Зовнішній шар утворюється зі сфагнуму або декоративного моху, який виконує захисну функцію, збереження вологи та естетичного оформлення. Мох укладають щільно, без пропусків навколо всієї поверхні кулі. Можна використовувати свіжий або попередньо зволожений сухий мох.

5. Закріплення моху

Для фіксації моху на поверхні субстратної кулі використовують різні матеріали, а саме: флористичний дріт, який забезпечує міцне кріплення і стабільну форму, натуральний шпагат із джуту чи сизалю, що додає природного вигляду та підтримує еко-естетику, тонка декоративна нитка або прозора волосінь дозволяє досягти легкої майже непомітної фіксації. Обмотування здійснюється перехресно або по спіралі, щоб не пошкодити рослину й не порушити її зростання.

6. Варіанти розміщення кокедами

Кокедама може виконувати різноманітні декоративні функції залежно від способу розміщення. Як підвісна композиція, прикріплюючись до шнура або нитки, вона створює ефект левітації, і гармонійно вписується в інтер'єр. У ролі настільної прикраси її встановлюють на декоративну тарілку, скляну або дерев'яну підставку, шар гальки чи каміння, що підкреслює природність форми. Кокедама може бути розміщена вертикально – у флораріумах або на стінних каркасах, що утворює живі панно або зелені інсталяції, що оживляють простір і додають йому екологічної естетики [34].

Мистецтво ошибани поєднує художній підхід із ботанічною точністю та дозволяє передати красу природи в мінімалістичному й гармонійному стилі. Цей напрямок не лише розвиває естетичне чуття, а й сприяє уважності, споглядальності та екологічному мисленню.

Основні етапи створення кокедами:

1. Вибір і підготовка рослинного матеріалу

Для створення ошибани відбирають рослини, що після висушування зберігають свої природні властивості – форму, колірну насиченість і текстуру. Найкраще підходять види з щільними пелюстками та виразною фактурою листя. Перед сушінням усі рослини проходять попередню обробку. Обрізають пошкоджені або завеликі частини, усувають залишки вологи за допомогою промокання м'якою тканиною чи паперовим рушником. Після цього зразки

розкладають у пресі між аркушами паперу, дотримуючись плоскої форми або ж сушать іншим методом. Правильна підготовка є запорукою збереження природної краси рослин у готовій роботі.

2. Способи сушіння рослин

Для виготовлення ошибани використовують кілька основних методів сушіння рослин, залежно від бажаного ефекту і типу матеріалу. Найпоширенішим методом є традиційне сушіння в пресі, коли рослини розміщують між шарами паперу й притискають у дерев'яному пресі чи між книгами на 1-3 тижні. Швидким варіантом є мікрохвильове сушіння, яке триває 30-60 секунд із використанням спеціальних керамічних пластин або міні-пресів, але цей спосіб потребує контролю, щоб уникнути зміни кольору. Для об'ємних квітів, які важливо зберегти з невеликими змінами форми, застосовують сушіння в сипучих матеріалах – сухому піску або силікагелі, які рівномірно охоплюють рослину та сприяють її делікатному зневодненню.

3. Принципи композиції в ошибані

Після завершення сушіння рослини перетворюються на матеріал для створення художніх композицій, де важливу роль відіграють основні принципи оформлення. Композиція має бути врівноваженою і гармонійною, без перевантаження деталями, що забезпечує природність сприйняття. Важливо дотримуватися продуманого кольорового рішення – поєднувати рослини за відтінками, створюючи контрасти або плавні переходи. Форма та ритм композиції досягаються шляхом варіювання форм пелюсток і листя та повторення окремих елементів, які надає зображенню динаміки. Не менш важливим є фон. Зазвичай обирають світлий папір, текстиль, дерев'яну основу або акварельний малюнок, який підкреслює природну красу висушених рослин.

4. Технічне виконання

Композицію викладають на основу, після чого кожен елемент приклеюють клеєм ПВА або спеціальним клейовим олівцем. Важливо не використовувати

занадто багато клею, аби уникнути плям і деформацій. Після завершення, роботу можна помістити під скло або в рамку для захисту від пилу та вологи.

5. Сучасні підходи до ошибани

Сучасна ошибана значно розширила свої рамки й вийшла за межі класичних флористичних картин. Засушені рослини активно використовують для створення декоративних листівок, закладок, настінних панно, авторських інтер'єрних об'єктів, а також як елементи оздоблення одягу, аксесуарів і подарункової упаковки.

Особливої популярності набули цифрові колажі, що створюють шляхом сканування або фотографування композицій і подальшої обробки в графічних редакторах. Крім того, художники експериментують із техніками, поєднують засушені рослини з акварельними розписами, тушшю, каліграфією або позолоченням, утворюючи неповторні твори у змішаних стилях [35].

РОЗДІЛ 3

КЛАСИФІКАЦІЯ КОКЕДАМИ ТА ОШИБАНИ

3.1. Класифікація кокедами та ошибани за розміром та видовим складом

Кокедама – це оригінальна форма рослинної композиції, що походить із Японії та поєднує естетику бонсай і мистецтво «варікику» (вісячих садів). Сьогодні кокедама стала популярним елементом сучасного дизайну інтер'єру, флористичних арт-об'єктів та концепцій екологічного декору. У практиці вирощування та оформлення кокедами важливим є їх поділ за двома основними ознаками – розміром композиції та видовим складом використаних рослин, які визначають її естетичний вигляд, функціональність та умови догляду.

Кокедами класифікують за розміром кулі, що впливає на вибір рослин, спосіб розміщення і декоративну функцію композиції. Залежно від діаметра мохової кулі виділяють три основні типи.

Міні-кокедама (діаметр мохової кулі до 8 см) призначена для компактних рослин, таких як сукуленти, мініатюрні кактуси або невеликі декоративні трави. Цей формат є ідеальним для створення колекцій, прикрашання робочих столів, вузьких полиць або як стильний подарунок у еко-стилі.

Середня кокедама (діаметр мохової кулі 8–15 см) є найпоширенішим варіантом, оскільки поєднує зручність у догляді та виразність зовнішнього вигляду. Вона придатна для широкого спектру кімнатних рослин і може бути використана як у підвісному вигляді, так і як настільна прикраса, додаючи інтер'єру гармонійного природного акценту.

Велика кокедама (діаметр мохової кулі понад 15 см) використовується для більш розгалужених або об'ємних рослин із потужною кореневою системою, зокрема папоротей, антуріумів, драцени. Завдяки своїм розмірам така

композиція стає помітним центром інтер'єру, її часто застосовують для зонування приміщень або створення виразних акцентів у просторі [36].

Залежно від кількості та поєднання рослин, які використовуються в одній композиції, кокедами класифікують на монокомпонентні, двокомпонентні та багатоконпонентні.

Монокомпонентні кокедами – ці композиції складаються з одного виду рослин, що дає змогу максимально підкреслити її індивідуальні декоративні особливості – форму листків, текстуру, забарвлення чи загальний силует. Найчастіше для таких кокедам використовують компактні види: декоративно-листяні (аспленіум, плющ, сенполія), сукуленти, мініатюрні папороті. Своєю простотою виконання та естетичній стриманості, монокомпонентні кокедами ідеально відповідають принципам японського мінімалізму й часто застосовуються в сучасному інтер'єрному декорі.

Двокомпонентні кокедами – цей тип поєднує два види рослин, що гармонійно доповнюють одне одного за формою, розмірами, кольором і умовами утримання. Такий підхід дає змогу створювати більш динамічні композиції з елементами контрасту або текстурного поєднання. Наприклад, поєднання тонколистого хлорофітума з яскравою сенполією, або композиція з мініатюрного фікуса та папороті. Важливо, щоб обидві рослини мали схожі потреби щодо вологості, температури та освітлення.

Багатоконпонентні кокедами – містять три або більше видів рослин і зазвичай створюються як складні флористичні об'єкти з високою декоративною насиченістю. Часто їх використовують у виставкових композиціях, арт-інсталяціях або для оздоблення просторих інтер'єрів. У таких кокедамах комбінуються рослини з різною висотою, текстурою та кольоровою гамою, що дозволяє створити об'ємні, багаторівневі композиції. Водночас ключовою умовою є екологічна сумісність усіх компонентів – схожі вимоги до вологи, освітлення та типу ґрунту. Наприклад, можлива комбінація тропічних рослин із

пишним листям, декоративними злаками та квітучими видами, об'єднаних у єдину мохову кулю [37].

Ошибана – мистецтво створення флористичних композицій із висушених рослин, яке поєднує естетику ботаніки, графіки й дизайну. У процесі створення таких композицій важливо враховувати як видовий склад рослин, так і масштаб готової роботи, адже ці параметри безпосередньо впливають на художній образ, практичність та призначення композиції.

Розмір ошибани визначається габаритами композиції та формату основи, на якій вона викладається.

Мініатюрна ошибана – композиція невеликого формату – до 10×15 см. Вони переважно виконуються у вигляді листівок, закладок, магнітів, невеликих декоративних панно або прикрас для інтер'єру. Робота з таким форматом вимагає високого рівня майстерності, ретельності та уваги до деталей, оскільки використовуються найдрібніші фрагменти рослин (пелюстки, насіння, крихітні листки). Мініатюри також добре підходять для колекціонування або як елементи серії робіт.

Середньоформатна ошибана – розмір композицій у цьому випадку коливається в межах від 15×20 до 30×40 см. Це найбільш поширений формат, оскільки забезпечує гармонійне поєднання зручності у виконанні та достатнього простору для реалізації художніх задумів. Середньоформатні роботи активно використовуються в інтер'єрі, навчальних закладах, а також як подарункові чи конкурсні композиції.

Великоформатна ошибана – включає роботи розміром понад 40×50 см. У таких композиціях, як правило, застосовується велика кількість рослинних елементів, що дозволяє створювати складні сюжетні сцени: пейзажі, натюрморти, символічні образи. Великоформатна ошибана часто використовується для оформлення виставок, галерейних просторів, публічних закладів, а також для декоративного зонування інтер'єру. Вона потребує

продуманого композиційного планування, чіткого дотримання кольорового балансу, правильного масштабування елементів і ретельного поєднання текстур.

Один із ключових критеріїв у мистецтвішибани – видовий склад композиції, тобто кількість і різноманіття використаних рослинних елементів. Саме це визначає візуальну насиченість, настрій і технічну складність створення роботи.

Монокомпонентнашибана – це композиція, створена виключно з елементів одного виду рослин (листя, пелюстки, стебла тощо). Такий підхід дозволяє акцентувати увагу на природній красі окремої рослини, розкрити її форму, текстуру та кольорові переходи. Наприклад, робота, виконана лише з пелюсток троянди або листків гінкго. Монокомпозиції зазвичай вирізняються лаконічністю, спокоєм і відчуттям рівноваги, що відповідає принципам японської естетики та ідеї «вабі-сабі».

Двокомпонентнашибана – до складу композиції входять два види рослин, які гармонують між собою або створюють візуальний контраст. Такий тип робіт дозволяє урізноманітнити сюжет або ритмічну побудову композиції, зберігаючи при цьому чіткість і стриманість. Наприклад, поєднання повітряної структури папороті з масивною формою гортензії, або ніжних волошок із фактурними злаками. Важливо, щоб обрані рослини мали схожі вимоги до сушіння та зберігали декоративність у сплющеному вигляді.

Багатокомпонентнашибана – складається з трьох і більше видів рослин. Цей формат відкриває широкі можливості для створення сюжетних композицій: пейзажів, абстрактних картин, натюрмортів, символічних сцен. Застосування великої кількості різноманітних рослин вимагає високого рівня композиційного мислення, доброго розуміння кольорової гармонії та глибоких знань флористики. Успішна багатокомпонентнашибана передбачає єдність художнього задуму та природного матеріалу, де кожен елемент посилює враження, а не перевантажує роботу [38].

Класифікація ошибани за розміром і видовим складом дозволяє більш гнучко підходити до вибору матеріалів та творчого задуму. Завдяки цим параметрам автор може варіювати складність композиції, її призначення та візуальну виразність. Від мініатюрної закладки до великого настінного панно – ошибана залишається мистецтвом, яке об'єднує глибоку увагу до природи та витончену дизайнерську думку.

3.2. Класифікація кокедами за колористикою та декоративною цінністю

Колористичне вирішення кокедами є одним із ключових чинників її естетичного сприйняття. Колірна палітра формується як за рахунок природних відтінків листя, квітів, стебел і моху, так і завдяки декоративним елементам, таким як нитки обмотки, підвісні шнури, декоративні підставки чи кашпо. Залежно від гармонії та співвідношення кольорів, кокедами поділяють на кілька типів.

Монохромні кокедами – цей тип характеризується єдністю колірної гами, де композиція оформлюється в межах одного кольору або його близьких тонів. Наприклад, різні відтінки зеленого – від світло-салатового до темно-зеленого, створюють спокійну, гармонійну атмосферу. Монохромні кокедами ідеально підходять для інтер'єрів у стилі мінімалізм та еко, де важлива природна стриманість і баланс.

Контрастні кокедами – відзначаються яскравим поєднанням кольорів, що створюють візуальну напругу й динамізм. Наприклад, червоні квіти бегонії на тлі глибокого зеленого моху або фіолетові листки традесканції поряд із жовтими акцентами. Такі композиції приваблюють увагу, використовуються як інтер'єрні акценти, а також у сучасному флористичному декорі.

Поліхромні кокедами – об'єднують три й більше кольорів у гармонійному співвідношенні. Завдяки різноманітності відтінків та текстур, поліхромні

композиції виглядають об'ємно, живо та різнопланово. Часто створюються на основі сезонних мотивів (наприклад, осінні листя, весняні квіти).

Декоративна цінність кокедами визначається сукупністю естетичних характеристик використаних рослин: формою й кольором листя або квітів, фактурністю, сезонністю, стійкістю до умов навколишнього середовища та візуальним ефектом у загальній композиції.

Листяно-декоративні кокедами – у центрі уваги – декоративність листя: його форма, фактура, візерунок і колірна палітра. Рослини, як-от папороті, плющ, калатея, аспленіум чи маранта, зберігають привабливість протягом усього року. Такі кокедами мають стабільну декоративну цінність, чудово адаптуються до кімнатних умов і гармонійно вписуються в інтер'єри з природними мотивами.

Квітучі кокедами – основний акцент – на цвітінні. Рослини на кшталт сенполії, орхідей, бегонії, кампанули або цикламени дарують яскраві емоції протягом періоду цвітіння. Попри те, що декоративна фаза зазвичай триває обмежений час, саме в цей період кокедами виглядають максимально ефектно. Їх часто використовують у подарункових композиціях або для святкового оздоблення інтер'єру.

Текстурні кокедами – ці композиції створюють завдяки контрасту фактур – гладке, опушене, кучеряве, блискуче чи матове листя, квіти з бархатистими або восковими пелюстками. Ефект текстурної глибини надає виробу складності й об'ємності, навіть якщо кольорова гама стримана або монохромна. Текстурні кокедами приваблюють як зорово, так і тактильно [39].

Сезонні кокедами – формуються з урахуванням сезонної символіки та наявних рослинних матеріалів відповідного періоду. Весняні варіанти можуть включати первоцвіти або ніжну зелень, літні – яскраві квіти та рясне листя, осінні – декоративне листя з відтінками червоного й жовтого, а зимові – вічнозелені елементи, ягоди або навіть мініатюрні декоративні аксесуари. Сезонні кокедами добре передають настрій пори року й часто застосовуються як тематичний декор.

Ошибана – це мистецтво створення картин і декоративних композицій з висушених частин рослин: квітів, листя, трав, кори тощо. Класифікація робіт з ошибани базується на кількох критеріях, серед яких особливе місце займають колористика та декоративна цінність.

Колористика в ошибані відіграє визначальну роль, адже саме поєднання кольорів формує настрій, емоційну глибину й візуальну виразність композиції.

Монохромні композиції – створюються з використанням одного кольору або його близьких відтінків (наприклад, різні відтінки зеленого або бежевого). Такі роботи підкреслюють природність, спокій і внутрішню гармонію. Часто застосовуються в мінімалістичних стилях або зен-естетиці.

Контрастні композиції – побудовані на поєднанні протилежних або яскраво різних кольорів: жовтого і фіолетового, червоного і зеленого тощо. Вони створюють ефект візуального динамізму, підкреслюють головний елемент і привертають увагу. Контрастну ошибану використовують як акцентний декор у сучасних інтер'єрах.

Поліхромні композиції – містять велику кількість кольорів, які гармонійно поєднуються між собою. Такі роботи насичені, багаті на деталі й передають складну палітру природного середовища – наприклад, осінній ліс або весняний сад. Поліхромна ошибана часто використовується для створення сюжетних або тематичних композицій.

Декоративна цінність ошибани визначається якістю використовуваних матеріалів, їхнім зовнішнім виглядом після сушіння, а також здатністю зберігати привабливість у часі.

Листяно-декоративна ошибана – у центрі художньої уваги – саме листки: форма, структура жилкування, краї листкової пластини та кольорова гама. У таких роботах використовують стабільні до сушіння види – клен, дуб, гінкго, платан, папороті. Висушені листки може бути фоновим заповненням, обрамленням або центральним елементом. Цей тип ошибани підходить для створення як реалістичних, так і стилізованих пейзажів, абстрактних композицій.

Квіткова ошибана – спрямована на передачу краси квітів – як окремих бутонів, так і цілісних суцвіть. У композиціях часто використовують кольорові та фактурні рослини, що добре зберігають форму й тон: фіалки, ромашки, троянди, маки, гортензії, анютины очі. Така ошибана має високий естетичний вплив, збагачуючи інтер'єри романтичними або символічними образами, й особливо популярна для вітальних або пам'ятних робіт.

Фактурна ошибана – основний художній ефект досягається через гру фактур. Тут використовують матеріали з виразною поверхнею: кора дерев, насіння, колоски, трави, мох, скручена лоза. Такі елементи додають композиціям об'єм, глибину. Фактурна ошибана часто застосовується у стилях "еко", "рустик", "етно" або при створенні природних натюрмортів та декоративного панно.

Сезонна ошибана – композиції формуються з урахуванням атрибутів певної пори року. Весна – це тендітні квіти, бруньки, свіже листя; літо – яскраві суцвіття, колосся, соковиті кольори; осінь – різнобарвне листя, жолуді, ягоди, сухоцвіти; зима – хвойні гілочки, декоративні елементи з кори, природного текстилю. Сезонна ошибана є актуальним декором для інтер'єру, оформлення подій і також чудово відображає зміну річного кола у творчості [40].

3.3. Класифікація кокедами та ошибани за формою росту рослин

Форма росту рослин є визначальним чинником у побудові гармонійних і виразних композицій як у кокедами, так і в ошибані. Напрямок, гнучкість, довжина пагонів рослин формують основу не лише для візуального балансу, а й для передачі емоційного настрою.

Для формування кокедами рекомендовано використовувати такі види рослин:

До вертикально зростаючих належать рослини з прямостоячим типом пагонів, зокрема драцена, юкка, сансевієрія, аспарагус, пальми та деякі види фікуса. Ці види створюють відчуття підйому, величі, впорядкованості. Такі

рослини часто стають центральним акцентом композиції, додають їй строгість і архітектурність, можуть бути використані для мінімалістичних або сучасних інтер'єрів і вигראшно виглядають у підвісних або піднятих на підставках кокедамах.

Рослини з горизонтальним або розпростертим типом росту, як-от хлорофітум, селлагинела, калатея, фітонія, нертера, створюють враження ширини, приземленості, стійкості. Вони ідеальні для низьких інсталяцій, де головним завданням є заповнення простору вшир. Горизонтальні кокедами гармонійно виглядають на підносах, підставках або в композиціях, що розміщуються на столах, полицях, де важливий огляд зверху.

Рослини з витким або пониклим характером росту – такі як плющ, традесканція, сциндапус, хойя, неорегелія, діасція – дозволяють створювати м'які, струмливі форми, які "обіймають" мохову кулю або звисають каскадом. У підвісних композиціях вони формують ефект природного водоспаду або зелених хвиль, оживлюючи простір і додаючи легкості. Такі рослини надають динаміки, ідеально підходять для зонування або вертикального озеленення.

Для ошибани:

У площинній флористиці вертикаль акцентує увагу на ритмі, розвитку, рості, що символічно асоціюється з прагненням угору, надією, життєвою силою. Стебла квітів, злаків або високих трав (наприклад, лаванди, люпину, мальви) часто компонується у вертикальні лінії, що надає композиціям витонченості та зосередженості. Цей підхід використовується для формальних сюжетів, букетів або декоративних панно з графічним ефектом.

У площині горизонтальна композиція підкреслює спокій, рівновагу, медитативність. Такі рішення застосовують у пейзажних ошибанах (із зображенням води, лугів, пагорбів), а також як фонову основу, на якій вибудовується основна вертикальна або діагональна структура. Гілки, листя, злаки можуть розташовуватись паралельно нижньому краю композиції, задаючи спокійний ритм або розширюючи простір.

Гнучкі, виткі елементи у флористичних аплікаціях надають композиціям ритмічної плавності. Вони можуть «обвивати» основний сюжет, підкреслювати обрамлення або формувати спіралеподібні рухи, що вказують на розвиток, зміну, гнучкість. Цей тип використовується для романтичних або символічних сюжетів, де важливо передати природну взаємодію та візуальну м'якість [41].

Форма росту рослин – це не просто ботанічна характеристика, а потужний інструмент композиційного моделювання у флористичних мистецтвах. У кокедамі вона впливає на просторову структуру об'єкта та його інтеграцію в інтер'єр, тоді як в ошибані формує візуальний ритм і змістову глибину площинної композиції. Уміння інтерпретувати форму росту – ознака професіоналізму майстра, що дозволяє створювати роботи, які зберігають гармонію між природністю та естетикою, динамікою та спокоєм.

РОЗДІЛ 4

ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ ТА ЕКСПОНУВАННЯ КОКЕДАМ ТА ОШИБАН

4.1. Технологія створення кокедами

Кокедама – старовинна оригінальна японська техніка вирощування рослин для декорування інтер'єрів поза межами контейнера, за якої коренева система обгортається ґрунтовою кулею, фіксується та декорується мохом, що створює ефект «зеленого об'єкта», який можна підвісити або розмістити на плоскій поверхні. Такий підхід гармонійно поєднує традиції бонсай, флористики та мінімалізму.

Нами запропоновано створювати кокедами за використання декоративно-дистяних видів рослин незахищеного ґрунту (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Матеріали для створення кокедами (фото автора)

Враховуючи критерії запропонованої класифікації кокедам за розмірним рядом, колористикою, формою росту рослини було вирішено сформувати

мініатюрну, монокомпонентну кокедаму з гейхери дрібноквіткової *Heuchera micrantha* L. Ця рослина була обрана для проведення досліджень враховуючи її невибагливість, компактність, яскраву колористику листків. Ґрунтову суміш складали торф і суглинок (1:3), воду використовували для зволоження субстрату, ґрунтову суміш навколо кореневої системи фіксували мотузкою, надалі кулю декорували попередньо очищеним сфагнумом (рис. 4.2).

Рис. 4.2. Формування кулі (фото автора)

На першому етапі обережно виймали рослину з контейнера, намагаючись не пошкодити кореневу систему. Важливо, щоб коренева система рослини була повністю сформованою та не розпадалася. Очищаємо її від залишків ґрунту, частково розпушуємо. Надалі формуємо ґрунтову кулю, змішуючи суглинок з

торфом у пропорції 3:1, поступово додаємо воду до отримання пластичної маси, яку можна легко формувати руками. Обгортаємо цією масою кореневу систему рослини до утворення щільної, компактної кулі та декоруємо її мохом, рівномірно вкриваючи поверхню (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Формування мохової кулі (фото автора)

Останнім етапом виготовлення кокедами є закріплення моху, обмотка конструкції мотузкою у кількох напрямках: по колу, хрест-навхрест, по діагоналі.

Для виготовлення різних типів кокедам були використані такі рослини ялівець горизонтальний «Blue Chip» (*Juniperus horizontalis* «Blue Chip») (рис. 4.5), бухарник м'який «Jackdaws Cream» (*Holcus mollis* «Jackdaws Cream») (рис. 4.6).

Отже, було сформовано 3 кокедами за використання багаторічних рослин незахищеного ґрунту: декоративно-листяні (гейхера), шпилькові (ялівець) та злаки (бухарник).

Рис. 4.4. Монокомпонентна мініатюрна кокедам *Heuchera* "Forever Purple"
(фото автора)

Рис. 4.5. Монокомпонентна середньорозмірна кокедама *Juniperus horizontalis*
«Blue Chip» (фото автора)

Рис. 4.6. Монокомпонентна середньорозмірна кокедама *Holcus mollis* «Jackdaws Cream» (фото автора)

За результатами візуального оцінювання відвідувачами садового центру «Наталіс» декоративності кокедам з'ясовано, що вертикально зростаючі рослини з прямостоячим типом пагонів підкреслюють спокій, рівновагу, медитативність, додають архітектурність композиції. Вертикаль акцентує увагу на ритмі, розвитку, рості, що символічно асоціюється з надією, життєвою силою. Стебла злаків відтворюють вертикальні лінії, що надає композиції витонченості та зосередженості, а яскраві листки гейхери мають високий художній ефект через гру фактур.

4.2. Технологія створенняшибани

Ошибана – традиційне японське мистецтво створення художніх композицій із висушених частин рослин, що поєднує флористику, ботаніку, живопис і філософію споглядання краси природи у збереженій формі.

Нами сформовано експериментальну ошибану, етапи створення її наведено нижче:

1. Підбір рослин – обрали види, які зберігають форму та колір після висушування.
2. Пресоване висушування – рослини фіксували між шарами серветок, притискали спеціальним дерев'яним пресом. Висушування тривало 2 тижні в сухому, темному місці.
3. Формування композиції – на підготовленій основі створювали ескіз, викладаючи елементи композиції (рис. 4.7). Кожен фрагмент приклеювали тонким шаром клею. Композиція може бути як реалістичною (пейзаж, натюрморт, портрет), так і абстрактною чи символічною.

Рис. 4.7. Формування композиції ошибани (фото автора)

1. Закріплення результату – після висихання клею композицію накривали склом для збереження (рис. 4.8).

Поліхромна композиція насичена, нараховує велику кількість кольорів, які гармонійно поєднані між собою. Ця робота передає складну палітру природного середовища весняного саду. Такі ошибани використовують для створення тематичних композицій, декоративна цінність яких визначається якістю використаних матеріалів і їх здатністю зберігати привабливість у часі.

Рис. 4.8. Закріплення елементів ошибани (фото автора)

Таким чином, сформована багатокomпонентна квіткова ошибана має високий естетичний вплив, збагачуючи інтер'єр романтичними образами, є варіантом презентаційної вітальної роботи.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дослідження було розглянуто особливості технологій створення декоративних композицій методом кокедами та ошибани, що поєднують в собі природну естетику, функціональність і творчий підхід у роботі з рослинами.

1. Проаналізовано історичні та культурні витoki технік кокедами та ошибани, які походять із Японії, де формувалися як форми мистецтва, що об'єднують людину та природу. Сучасне їхнє застосування розширює межі ландшафтного і флористичного дизайну, роблячи акцент на натуральності, компактності та мінімалізмі.

2. Досліджено технічні особливості виготовлення кокедами, зокрема добір відповідних рослин (*Nephrolepis exaltata* (L.) Schott, *Asplenium nidus*, *Epipremnum aureum*, *Phalaenopsis amabilis* (L.) Blume, тощо), підготовку субстрату (на основі торфу, глини, сфагнуму), формування мохової кулі та її фіксацію. Розроблено послідовну інструкцію зі створення композицій та визначено оптимальні умови догляду (освітлення, зволоження, обрізка тощо).

3. Описано методику створення ошибани та кокедами як декоративного озеленення, що передбачає використання природних матеріалів (мох, кора, глина, сухі рослини) у поєднанні з живими композиціями. Застосування цієї техніки дозволяє урізноманітнити інтер'єр, адаптувати рослини до малих просторів та створювати природно-інтегровані декоративні елементи.

4. Встановлено, що як кокедама, так і ошибана є ефективними засобами озеленення інтер'єрів, балконів, присадибних ділянок та терас, з низьким рівнем витрат та високою декоративною віддачею. При цьому важливим є врахування біологічних потреб конкретних видів рослин, що використовуються у композиціях.

5. Запропоновано прикладний перелік декоративних рослин для обох технік із уточненням їх латинських назв, авторства ботанічних класифікацій, екологічних властивостей та вимог до умов утримання.

Розроблені рекомендації та технології створення кокедами та ошибани можуть бути використані в освітній практиці, для озеленення інтер'єрів, у терапевтичних і дизайнерських цілях, а також у формуванні екологічної культури населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kokedama: A Step-by-Step Guide. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015. 88 с. Тенденції садівництва: Зростання популярності «кокедами»: веб-сайт. URL: <https://web.archive.org/web/20141007121219/http://www.telegraph.co.uk/gardening/9712283/Gardening-trends-The-rise-of-kokedama.html>
2. Wikipedia. Kokedama: веб-сайт. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Kokedama> (дата звернення: 05.03.2025)
3. Дивний сад у квартирі: як створити кокедаму: веб-сайт. URL: <https://ukr.media/garden/404489/> (дата звернення: 05.03.2025)
4. Hanging Plants: Creating Kokedama for the Home. – Quarto Publishing Group USA, 2022. 144 с.
5. Ошибана: веб-сайт: URL: <https://uajc.kpi.ua/culture-courses/oshibana/1505/> (дата звернення: 07.03.2025)
6. Чорна Г.А. мистецтво квіткової композиції. Методичні рекомендації для студентів та вчителів. – Умань: УДПУ, 1993 – 104 с
7. П.В. Дячук, М.В. Перфільєва., Л.П. Перфільєва Флористика: навчальний посібник / Умань, 2013. 182 с
8. Kagawa T. Kokedama: A step-by-step guide. Independently published, 2017. 31 p.
9. Як виростити кокедаму: порада фітодизайнера: веб-сайт. URL: <https://blog.eva.ua/yak-virostiti-kokedamu-poradi-fitodizajnera/> (дата звернення: 23.03.2025)
10. Пузиренко Я. В. Декоративна флористика: навчальний посібник. К. : Кондор, 2012. 232 с.

11. The Enduring Craft Of Pressed Flower Art: A Cultural Journey Across Time And Place // Finely Pressed: веб-сайт. URL: <https://finelypressed.com/blogs/news/the-timeless-art-of-pressed-flowers-a-journey-across-cultures> (дата звернення: 23.03.2025)

12. Pressed Flowers and Their Historical Significance in Different Cultures // Azenera: веб-сайт. URL: <https://azenera.com/de/blogs/inspiration/pressed-flowers-and-their-historical-significance-in-different-cultures> (дата звернення 24.03.2025)

13. Ошибана: історія, роль фактури й кольору, покрокове створення виробу, сучасні роботи: веб-сайт. URL: <https://ocnt.com.ua/oshybana-istoriya-rol-fakturny-j-koloru-pokrokovye-stvorennya-vyrobu-suchasni-roboty/> (дата звернення 24.03.2025)

14. Krissie Nagy Diy kokedama: japanese-style houseplant display with moss balls / URL: https://www.bbg.org/gardening/article/diy_kokedama (дата звернення: 24.03.2025).

15. Petite Planet Kokedama Studio: веб-сайт. URL: <https://ivaldisergio1960.altervista.org/realizzare-kokedama/> (дата звернення 24.03.2025)

16. Marsel Iseli The 13 Very Best Plants for Kokedama – Revealed! / URL: <https://plantophiles.com/plant-care/best-plants-for-kokedama/> (дата звернення: 24.03.2025)

17. Ошибана: історія, роль фактури й кольору, покрокове створення виробу, сучасні роботи: веб-сайт. URL: <https://ocnt.com.ua/oshybana-istoriya-rol-fakturny-j-koloru-pokrokovye-stvorennya-vyrobu-suchasni-roboty/> (дата звернення 24.03.2025)

18. Григора І. М., Якубенко Б. Є. Польовий практикум з ботаніки. К. : Арістей, 2005. 255 с

19. Нефролепіс - Nephrolepis. Догляд за нефролепісом: веб-сайт. URL: <https://floralife.com.ua/ua/encyclopedia-of-plants-ua/indoor-plants-enc-ua/nephrolepis-enc-ua> (дата звернення 02.04.2025.)
20. Папороть Аспленіум Нідус: веб-сайт. URL: https://floren.com.ua/ua/product/29_asplenium_nidus/?srsltid=afmboorpjfp2uuc7gz3sold2ebnqn2e35ekrqt08iiy8qtglbgglzrzcd (дата звернення 02.04.2025)
21. Sphagnum Moss|Wio: веб-сайт. URL: <https://www.wio.eco/product/sphagnum-moss> (дата звернення 02.04.2025)
22. The Japanese Art of Kokedama // KCP International: веб-сайт. URL: <https://www.kcpinternational.com/2023/02/the-japanese-art-of-kokedama/> (дата звернення 02.04.2025)
23. Аріпремнум Вікіпедія: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Еріпремнум> (дата звернення 02.04.2025)
24. Chlorophytum comosum 'Variegatum' Рослини оптом FlorAccess: URL: <https://www.floraccess.com/uk/product/64973/chlorophytum-comosum-variegatum/> (дата звернення 02.04.2025)
25. Каракис И.И. и др. Ваша квартира- - К.: Будивельник, 1991. - с.227-232.
26. Пересипкіна Т.М. Анатомія рослин: теорія, практикум, тести: навч. посібник. – К. Освіта України, 2011. – 236 с.
27. Шевченко І. В., Кравченко Л. П. Основи квітництва і ландшафтного дизайну: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 312 с.
28. Паламарчук П. І. Декоративне рослинництво: навч. посібник. Київ: НУБіП України, 2021. 144 с.
29. The Art of Kokedama // Penn State Extension: веб-сайт. URL: <https://extension.psu.edu/the-art-of-kokedama> (дата звернення 15.04.2025)

30. Ітіґо Ітіє. Японське мистецтво бути щасливим тут і зараз / Ітіґо Ітіє. Київ: MagicBook, 2023. 224 с.
31. Oshibana: Arte com Flores e Folhas Desidratadas. JAPAN HOUSE (São Paulo). URL: <https://www.japanhousesp.com.br/artigo/oshibana> (date of access: 19.04.2025)
32. Little Pressed Flower. 10 Best Flowers for Pressing and Preserving: веб-сайт. URL: <https://www.littlepressedflower.co.uk/blog/10bestflowers> (дата звернення 19.04.2025)
33. Grace Kelly. My Book of Flowers / G. Kelly. New York: Doubleday, 1980. 144 с.
34. How to Make a DIY Kokedama Ball // Better Homes & Gardens: веб-сайт. URL: <https://www.bhg.com/gardening/houseplants/diy-kokedama/> (дата звернення 19.04.2025)
35. УАК: Приємний аромат українських квітів / Українська аграрна конфедерація: веб-сайт. URL: <http://agroconf.org/content/uak-priiemniy-aromat-uk> (Дата звернення 20.04.2025)
36. Oudolf, P., & Kingsbury, N. (2013). Planting, a new perspective. London: TimberPress. № 112. P. 20 – 27
37. How to Make a Kokedama // Missouri Botanical Garden: веб-сайт. URL: <https://www.missouribotanicalgarden.org/gardens-gardening/your-garden/help-for-the-home-gardener/advice-tips-resources/visual-guides/how-to-make-a-kokedama> (Дата звернення 19.04.2025)
38. Толлок Г. А. Зберігання живих зрізаних квітів / Г. А. Толлок // Споживча оцінка асортименту та якості товарів : зб. наук. праць. К. : КНТЕУ, 2000. – 207 с.

39. Союз українських квіткарів : веб-сайт. URL: <http://www.cityofdreams.com.ua>. (Дата звернення 21.04.2025.)

40. Burkhart, W. Eugene, Jr. Pressed Flower Art: Tips, Tools, and Techniques for Learning the Craft. Mechanicsburg : PA : Stackpole Books, 2008.

41. Рубцов Л. І. Складання букетів та догляд за зрізаними квітами. К. : АН, 1958. 235с.